

ДІЄСЛОВО

VERBUM

ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ДІЄСЛОВА

ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ДІЄСЛОВА

Час (Tempus)

- теперішній (praesens)
- минулий недоконаний (imperfectum)
- майбутній недоконаний (futurum I primum)
- минулий доконаний (perfectum)
- давноминулий (plusquamperfectum)
- майбутній доконаний (futurum II secundum)

ЧАСИ
СИСТЕМИ
ІНФЕКТУМ

ЧАСИ
СИСТЕМИ
ПЕРФЕКТУМ

ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ДІЄСЛОВА

Спосіб (Modus):

- дійсний (indicativus),
- умовний (conjunctivus),
- наказовий (imperativus).

Стан (Genus):

- активний (activum)
- пасивний (passivum).

ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ДІЄСЛОВА

Особа (Persona):

- Перша особа (Persona prima),
- Друга особа (Persona secunda),
- Третя особа (Persona tertia).

• Число (Numerus):

- однина (singularis)
- множина (pluralis).

ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ДІЄСЛОВА

Неособові дієслівні форми:

- неозначена форма дієслова (infinitivus),
- дієприкметник (participium),
- супін (supinum),
- герундій (gerundium),
- герундив (gerundivum).

ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ДІЄСЛОВА

Дієвідміна (Conjugatio):

- Перша дієвідміна (Conjugatio prima),
- Друга дієвідміна (Conjugatio secunda),
- Третя дієвідміна (Conjugatio tertia),
- Четверта дієвідміна (Conjugatio quarta).

NB!!! Приналежність дієслова до певної дієвідмини визначається за кінцевим звуком основи теперішнього часу.

Визначення основи теперішнього часу

- Основу теперішнього часу визначають за формою інфінітива теперішнього часу активного стану (*infinitivus praesentis activi*), яка у правильних дієслів завжди закінчується на *-re*:

laborāre (працювати)

possidēre (володіти)

legēre (читати)

finīre (закінчувати)

Відкидаючи *-re*, знаходимо основу теперішнього часу.

NB!!! У III дієвідміні між основою і закінченням *-re* стоїть короткий сполучний голосний *-ĕ-*, тому для визначення основи треба відкидати *-ĕre*.

Визначення дієвідміни

- I дієвідміна – з основою на -ā
- II дієвідміна – з основою на -ē,
- III дієвідміна – з основою на приголосний або -u,
- IV дієвідміна – з основою на -ī.

I дієвідміна:	narrā-re, dā-re, regnā-re
II дієвідміна:	docē-re, vidē-re, habē-re
III дієвідміна:	scrib-ěre, viv-ěre, statu-ěre
IV дієвідміна:	audī-re, munī-re, sentī-re

ВПРАВИ

Визначте основу теперішнього часу та дієвідміну дієслів:

- audīre
- cogitāre
- credĕre
- dāre
- discĕre
- docĕre
- errare
- facĕre
- finire
- habĕre
- munīre
- narrāre
- regnāre
- scribĕre
- sentīre
- spirāre
- statuĕre
- vidĕre
- vivĕre

PRAESENS INDICATIVI ACTIVI

ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС ДІЙСНОГО СПОСОБУ
АКТИВНОГО СТАНУ

Praesens indicativi activi

Утворення форм

ОСНОВА
ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ

ОСОБОВІ ЗАКІНЧЕННЯ

від форми інфінітива
теперішнього часу
активного стану
відкидаємо -re
(у III дієвідміні -**ě**re)

Sing.	Plur.
1. -o	1. -mus
2. -s	2. -tis
3. -t	3. -nt

Praesens indicativi activi

Утворення форм у I дієвідміні

NB!!! У 1 особі однини кінцевий голосний основи -а зливається з голосним закінчення -o (a+o=o).

narrāre (розповідати)

Sing.

Plur.

1. narro (narra + o)	1. narra-mus
2. narra-s	2. narra-tis
3. narra-t	3. narra-nt

Praesens indicativi activi

Утворення форм у II дієвідміні

NB!!! Закінчення приєднуються безпосередньо до ОСНОВИ.

vidēre (бачити)			
Sing.		Plur.	
1.	vide-o	1.	vidē-mus
2.	vide-s	2.	vidē-tis
3.	vide-t	3.	vide-nt

Praesens indicativi activi

Утворення форм у III дієвідміні

NB!!! Між основою та закінченнями додаються сполучувальні голосні.

scribĕre (писати)			
Sing.		Plur.	
1.	scrib-o	1.	scrib-ĭ-mus
2.	scrib-i-s	2.	scrib-ĭ-tis
3.	scrib-i-t	3.	scrib-u-nt

Praesens indicativi activi

Утворення форм у IV дієвідміні

NB!!! У 3 особі множини між основою та закінченням додається сполучувальний голосний -u-.

audīre (слухати)			
Sing.		Plur.	
1.	audi-o	1.	audī-mus
2.	audi-s	2.	audī-tis
3.	audi-t	3.	audi- u -nt

Praesens indicativi activi дієслова ESSE (бути)

esse (бути)			
Sing.		Plur.	
1.	sum	1.	sumus
2.	es	2.	estis
3.	est	3.	sunt

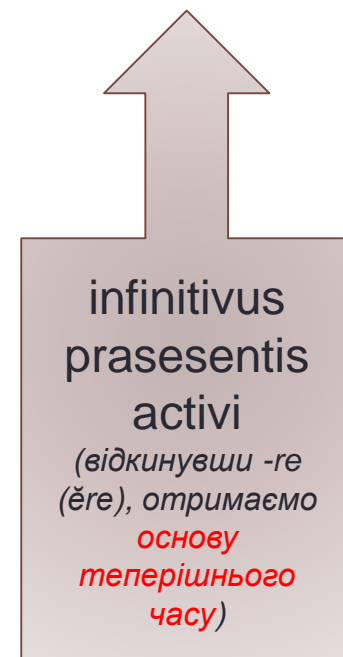
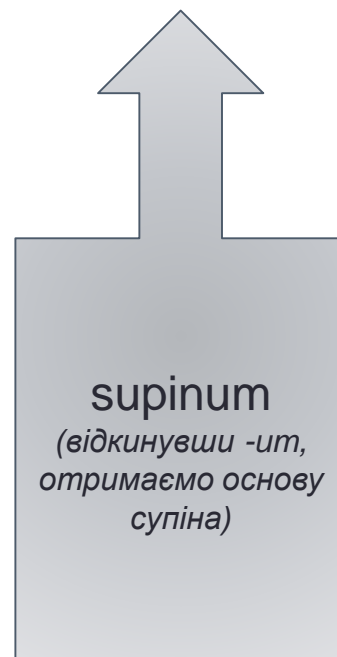
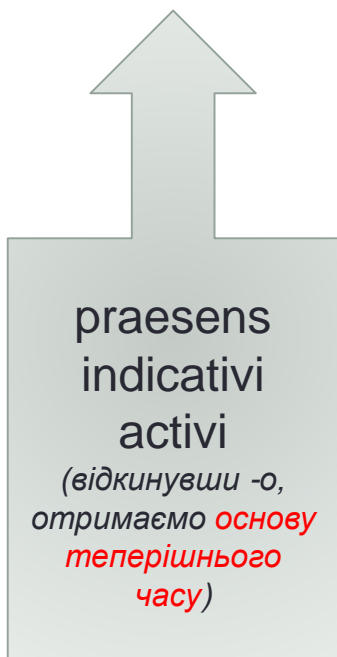
СЛОВНИКОВА ФОРМА ДІЄСЛОВА

Основні форми дієслова

libĕro, āvi, ātum, āre звільняти

- 1-ша особа однини теперішнього часу (praesens indicativi activi) **-o** (повністю);
- 1-ша особа однини минулого часу доконаного виду (perfectum indicativi activi) **-i** (і та частина основи, яка змінюється);
- супін (supinum) **-um** (і та частина основи, яка змінюється)
- інфінітив теперішнього часу активного стану (infinitivus praesentis activi) **-re** (і попередній голосний).

- orno, āvi (= ornāvi), ātum (= ornātum), āre (= ornāre)
- habeo, ui (= habui), itum (= habītum), ēre (= habēre)
- statuo, ui (= statui), ūtum (= statūtum), ěre (= statuěre)
- defendo, ndi (= defendi), nsum (= defensum), ěre (= defenděre)
- sentio, nsi (= sensi), nsum (= sensum), ĩre (= sentĩre)

NB!!! Дієслова, як і іменники, слід виписувати із словника і зачувати обов'язково в усіх словникових формах.

СХЕМА ГРАМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЄСЛІВ

1. Словникова форма дієслова (достатньо вказувати лише першу словникову форму дієслова та форму *infinitivus praesentis activi*).
2. Дієвідміна дієслова.
3. Особа та число, у яких вжито дієслово у реченні.
4. Час, спосіб та стан, у яких вжито дієслово у реченні.
5. Переклад дієслівної форми, вжитої у реченні (з урахуванням визначених категорій).

• **Amicitia vitam ornat.**

Ornat – orno, are; I; 3 sing.; praes. ind. act.; прикрашає.

Ornat – форма від дієслова orno, ornare; conjugatio I (prima); persona 3 (tertia) singularis; praesens indicativi activi; прикрашає.

ВПРАВИ

Praesens indicativi activi

Прочитайте речення і слова до них у словниковій формі. Перекладіть речення, вивчіть слова

1. **Cogito, ergo sum (Decartus)** (cogito, cogitare – думати, мислити; ergo – отже; sum, esse – бути).
2. **Dum spiro, spero** (dum – поки; spiro, spirare – дихати; spero, sperare – сподіватися).
3. **Credo** (credo, credere – вірити, вірувати).
4. **Amicitia vitam ornat (Cicero)** (amicitia, ae f – дружба; orno, ornare – прикрашати).
5. **Non scholae, sed vitae discimus (Seneca)** (non – не; schola, ae f – школа; sed – а, але; disco, discere – вчитися).
6. **Veto** (veto, vetare – забороняти).
7. **Vivere est cogitare (Cicero)** (vivo, vivere – жити; sum, esse – бути; cogito, cogitare – думати, мислити).
8. **Vivere est militare (Seneca)** (mito, militare – боротися).

Визначте основу теперішнього часу та дієвідміну дієслів

- cogitāre – думати, мислити
- spirāre – дихати
- discĕre – учитися
- credĕre – вірити
- finire – закінчувати
- errare – помилятися
- docere – навчати
- facĕre – робити

PRAESENS IMPERATIVI ACTIVI

ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС НАКАЗОВОГО
СПОСОБУ АКТИВНОГО СТАНУ

Praesens imperativi activi

Утворення форм

ОСНОВА
ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ

ОСОБОВІ ЗАКІНЧЕННЯ

від форми інфінітива
теперішнього часу
активного стану
відкидаємо -re
(у III дієвідміні -**ě**re)

Sing.	Plur.
2. ---	2. -te

NB!!!!

У III дієвідміні до основи додається

2 sing. -e.
2 plur. -**ĭ**-te

Sing.	Plur.
narrāre (розповідати)	
2. narra	2. narra-te
vidēre (бачити)	
2. vide	2. vidē-te
scribĕre (писати)	
2. scrib-e	2. scrib-ĭ-te
audīre (слухати)	
2. audi	2. audī-te

esse бути	
2. es	2. este

Винятки III відміни

Форма 2 особи однини = чистій основі (без додавання -е).

dicere (говорити)	dic! говори!
ducere (вести)	duc! веди!
facere (робити)	fac! роби!
ferre (нести)	fer! неси!

NB!!! У множині форми утворюються за загальним правилом!!!

Заперечна форма імператива

Заперечне слово

2 sing. **noli**

2 plur. **nolite**

Infinitivus praesentis activi

Інфінітив	2 singularis	2 pluralis
narrāre (розповідати)	noli narrāre! не розповідай!	nolite narrāre! не розповідайте!
vidēre (дивитися)	noli vidēre! не дивись!	nolite vidēre! не дивіться!
scribĕre (писати)	noli scribĕre! не пиши!	nolite scribĕre! не пишть!
audīre (слухати)	noli audīre! не слухай!	nolite audīre! не слухайте!
ducĕre (вести)	noli ducĕre! не веди!	nolite ducĕre! не ведіть!
facĕre (робити)	noli facĕre! не роби!	nolite facĕre! не робіть!
ferre (нести)	noli ferre! не неси!	nolite ferre! не несіть!

ВПРАВИ

Praesens imperativi activi

Перекладіть і вивчіть напам'ять, визначіть дієвідміну дієслів

1. **Exercēte memoriam!** (exercēo, exercēre – тренувати; memoria, ae f – пам'ять).
2. **Divide et impēra!** (divido, dividere – ділити, розділяти; et – і; impēro, imperāre – наказувати, володарювати).
3. **Festīna lente!** (festīno, festināre – поспішати; lente – поволі).
4. **Fac et spera!** (facio, facere – робити, творити; spero, sperare – сподіватися).
5. **Nota bene!** (NB) (noto, notāre – помічати; bene – добре).
6. **Noli nocēre! (Hippocrates)** (noco, nocere – шкодити).
7. **Sapere aude! (Horatius)** (sapio, sapere – бути розумним; audeo, audere – наважуватися).
8. **Salve! Salvete! Vale! Valet!** (salveo, salvēre – здрастувати; valeo, valēre – бути здоровим).
9. **Si vis amari, ama!** (si – якщо; vis – ти хочеш; amo, amāre – любити).

Визначіть дієвідміну дієслів, письмово утворіть форми наказового способу

- do, dare – давати
- divīdo, dividĕre – розділяти
- invenio, invenīre – знаходити

Перекладіть

- 1. *Vive valeque!* (*vivo, vivere* – жити; *valeo, valere* – бути здоровим; *-que*).
- 2. *Ora et labora* (*oro, orare* – молитися; *et* – і; *laboro, laborare* – працювати).

PRAESENS INDICATIVI PASSIVI

ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС ДІЙСНОГО СПОСОБУ
ПАСИВНОГО СТАНУ

Praesens indicativi passivi

Утворення форм

ОСНОВА
ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ

ОСОБОВІ ЗАКІНЧЕННЯ

від форми інфінітива
теперішнього часу
активного стану
відкидаємо -re
(у III дієвідміні -**ě**re)

Sing.	Plur.
1. -or	1. -mur
2. -ris	2. -mīni
3. -tur	3. -ntur

Форми латинського пасиву перекладаються або за допомогою зворотної частки -ся (defendor — я захищаюся), або описово (defendor — мене захищають)

Praesens indicativi passivi

Утворення форм у I дієвідміні

NB!!! У 1 особі однини кінцевий голосний основи -а зливається з голосним закінчення -o (a+or=or).

mutāre (міняти)	
Sing.	Plur.
1. mut or (mut a-or)	1. mutā-mur
2. mutā-ris	2. muta-mīni
3. mutā-tur	3. mutā-ntur

Praesens indicativi passivi

Утворення форм у II дієвідміні

NB!!! Закінчення приєднуються безпосередньо до ОСНОВИ.

docēre (навчати)			
Sing.		Plur.	
1.	doce-or	1.	docē-mur
2.	docē-ris	2.	doce-mīni
3.	docē-tur	3.	docē-ntur

Praesens indicativi passivi

Утворення форм у III дієвідміні

NB!!! Між основою та закінченнями додаються сполучувальні голосні.

defendĕre (захищати)

Sing.

Plur.

1. defend-or

1. defend-ĭ-mur

2. defend-ĕ-ris

2. defend-i-mĭni

3. defend-ĭ-tur

3. defend-u-ntur

Praesens indicativi passivi

Утворення форм у IV дієвідміні

NB!!! У 3 особі множини між основою та закінченням додається сполучувальний голосний -u-.

punīre (карати)	
Sing.	Plur.
1. puni-or	1. punī-mur
2. punī-ris	2. puni-mīni
3. punī-tur	3. puni-u-ntur

PRAESENS INFINITIVI PASSIVI

НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ТЕПЕРІШНЬОГО
ЧАСУ ПАСИВНОГО СТАНУ

ОСНОВА
ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ

-ri (для дієслів I, II, IV дієвідмін)
-i (для дієслів III дієвідміни)

від форми інфінітива
теперішнього часу активного
стану відкидаємо -re
(у III дієвідміні -**ě**re)

I. ornā-**re** прикрашати

II. docē-**re** навчати

III. leg-**ěre** читати

IV. audī-**re** слухати

ornā-**ri** бути прикрашуваним

docē-**ri** бути навчуваним

leg-**i** бути читаним

audī-**ri** бути слуханим

СИНТАКСИС ПАСИВНОЇ КОНСТРУКЦІЇ

Активна конструкція

- **Виконавець** дії виражається підметом, **об'єкт** дії – прямим додатком в акузативі, а присудок вжито в **активному** стані.

Discipulus librum legit.

Учень читає книгу

Пасивна конструкція

- **Об'єкт** дії виражається підметом, **виконавець** дії – непрямым додатком, а присудок вжито в **пасивному** стані.

Liber a discipulo legitur.

Книга читається учнем

Виконавець дії у пасивній конструкції

Місто захоплюється римлянами.
Oppidum **a (!) Romanis** capitur.

Земля освітлюється зорями.
Terra **stellis** illustratur.

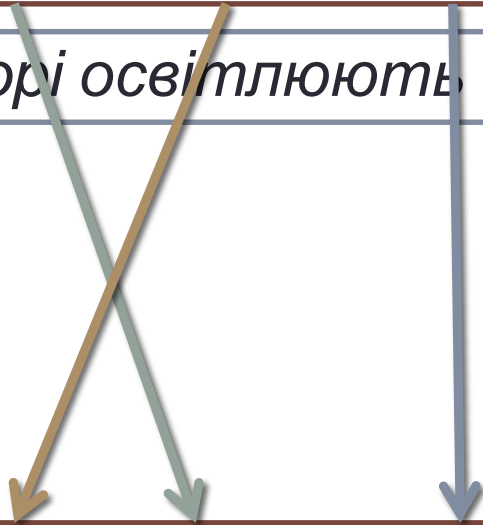
Перетворення активної конструкції на пасивну

• *Stellae terram illustrant.*

• *Зорі освітлюють землю.*

• *Terra **stellis** illustratur.*

• *Земля освітлюється (чим?) зорями.*

Перетворення активної конструкції на пасивну

• Romani oppidum capiunt.

• *Римляни захоплюють місто.*

• Oppidum **a (!) Romanis** capitur.

• *Місто захоплюється римлянами (ким?).*

ВПРАВИ

Перекладіть за допомогою словничка, провідмініайте дієслова у теперішньому часі активного і пасивного стану

1. Qui tacet, consentit.
2. Qui scribit, bis legit.
3. Qui quaerit, repērit.
4. Charta non erubescit (Cicēro).
5. Aquīla non captat muscas.
6. Hora fugit.
7. Errant, qui affirmant: ibi patria, ubi bene.

qui	хто, який, які	aquīla, ae f	орел
taceo, ēre	мовчати	capto, āre	ловити
consentio, īre	погоджуватися	musca, ae f	муха
scribo, ēre	писати	hora, ae f	година, час
bis	двічі	fugio, fugēre	утікати
lego, ēre	тут: читати	erro, āre	помилятися
quaero, ēre	шукати	affirmo, āre	стверджувати
reperio, īre	знаходити	ibi	там
charta, ae f	папір	patria, ae f	батьківщина
non	не	ubi	де
erubesco, ēre	червоніти	bene	добре

Перекладіть

1. **Tantum scimus, quantum memoria tenemus** (tantum – стільки; scio, scire – знати; quantum – скільки; memoria, ae f – пам'ять; teneo, ere – тримати, утримувати).
2. **Memoria minuĭtur, nisi exercĭtur** (memoria, ae f – пам'ять; minuo, ěre – зменшувати; nisi – якщо не; exerceo, ere – тренувати).
3. **Amat victoria curam** (amo, are – любити; victoria, ae f – перемога; cura, ae f – турбота).
4. **Dicĕre non est facĕre** (dico, dicĕre – говорити; non – не; facio, facĕre – робити).

- Troja a Graecis expugnatur.
 - Troja – Troja, ae f; I; Nom. sing. Троя
 - Graecis – Graecus, i m; II; Abl. plur.; греками
 - expugnatur – expugno, are; I; 3 sing.; Praes. ind. **pass.**;
завойовується
 - Троя завойовується греками.
-
- Греки (Nom. plur.) Трою (Acc. sing.) завойовують (3 plur. Praes. ind. **act.**).
 - Graeci Trojam expugnant.

Перекладіть та проаналізуйте речення, зверніть увагу на синтаксис пасивної конструкції

Перетворіть активну конструкцію на пасивну і навпаки:

- Troja a Graecis expugnatur.
- Oppidum incendio deletur.
- Etiam sine magistro vitia discuntur.
- Incolae Galliae Latina lingua Galli appellantur.
- Patria in periculis a viris defendi debet.